

AYARTILMIŞ ÖZNE: PSİKOTARİHSEL BİLGİNİN ELEŞTİRİSİNE GİRİŞ (BİR TASLAK)

Mustafa ALİCAN*

Özet

Tarih, bir tür bilme etkinliğidir. Bundan dolayı tarihe dönük herhangi bir kavrayış girişiminde özne-nesne ilişkisi merkezi bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda denilebilir ki, oldukça gerilimli olan özne-nesne ilişkisinin net bir biçimde tanımlanmadığı bir tarih anlayışı pek anlamlı değildir. Dolayısıyla tarihsel bilginin sıhhati ile özne-nesne kavramlarının kavranışı arasında belirgin bir ilişki vardır. Bu çalışmamızda, öznenin merkeze alındığı tarih anlayışının neden olabileceği bir ölçüsüzlük örneği olarak görülebilecek olan psikotarihsel bilgi ile özne ilişkisini incelemeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: *Tarih, özne, nesne, psikotarih, anlam.*

Abstract

History is a kind of knowing activity. Therefore, subject-object relations has central important role in some attempt of understanding about history. Hence, history that uncontained comprehension of clear subject-object relations is not much practical. It clear that are parallelism in between the verity of historical knowledge and the conceptions of subject and object. In this paper, we will investigate the relation between psychohistorical knowledge that has subject-centrism and subject.

---

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi Tarih Bölümü.

Keywords: *History, subject, object, psychohistory, meaning.*

“Tarih nedir?” sorusu, tarih disiplininde merkezi bir öneme sahiptir. Tarihçinin, binlerce yılın uçsuz bucaksız karanlığına yayılan sayısız olgu ile kurduğu ilişkinin mahiyetini belirler çünkü, tasarımıladığı tarihselliği, ürettiği tarih metnini ve “var olduğunu ya da olmuş olduğunu” songördüğü olgu ve olayları yerleştirdiği betim/anlatı hattını oluşturur. Düşünce tarihinde birçok kişi tarafından tekrar tekrar sorulmuş olan bu soru, yine birçok kişi tarafından tekrar tekrar cevaplandırılmış/cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Bu yazıda sözünü etmiş olduğum soruya yeni bir cevap bulduğumu ileri sürmeyeceğim, daha önce nazara verilmiş olan cevaplardan bir sentez kurarak “farklı ve özgün” bir keşif ya da yaratımda bulunduğumu da savunmayacağım. Yapacağım şey, tarihin mahiyetine ilişkin o kadim soruyu, soruyu soranın zatından hareket ederek cevaplama yeltenme girişimi olarak yorumlanabileceğini düşündüğüm bir perspektifin, psikotarihsel perspektifin ürettiği bilgi türünün eleştirel bir değerlendirmesine giriş yapmaya çalışmak olacak.

Tarihin “ne”liğine ilişkin soruya verilen sayısız cevabın ortaklaştığı en önemli nokta, sanıyorum, “tarih” denildiğinde kastedilen şey her ne olursa olsun, tarihin kaçınılmaz olarak bir “bilme” etkinliği olduğudur. Tarih, ister materyalist, ister ampirist, ister postmodernist olsun, en nihayetinde “bilgi” ile ilgilidir. Dolayısıyla tarihi tanımlamaya dönük her girişim, epistemolojik bir nitelik de taşıyacak ve bilginin doğasına dönük bir sava sahip olacaktır. Bu da bizi “tarihsel bilgi”nin sorgulanmasına götürecektir, tarih olduğuna inanılan şey ile tarihsel bilgi arasındaki ilişki, örneğin mütekabiliyet ilişkisi sorgu nesnesi haline gelecektir. İş bu okumakta olduğunuz metnin üzerine kurulu olduğu önermeler bunlardır.

Amerikalı tarihçi ve tarih felsefecisi Alun Munslow, Türkçe’ye “Tarihin Yapısökümü” başlığı ile aktarılan “Deconstructing History” isimli eserinde, tarihin, belirli bir anlatım formu ile kaleme alınmadığı sürece var olmadığını söyler (Munslow 2000: 13). “Metnin dışında hiçbir şey yoktur” (Megill 1998: 379) diyen Cezayir asıllı Fransız filozof Jacques Derrida’nın, kökenleri Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger ve Michel Foucault gibi modernizm eleştirmenlerine uzanan “yapısökümü” (deconstruction) düşüncesinden türediği açık olan ve ampirist tarihçilerin tekabüliyet teorisini reddeden bu postmodern yapısökümcü tarih anlayışı, “Metatarih”in yazarı Hayden White örneğinde

Ayartılmış Özne

olduğu gibi, tarihi bir tür edebiyat olarak görür (Hayden White 2008: 17-65). Metinde

“temsil edilen ‘gerçek,’ onun ortaya çıkarılmasını sağlayan gerçeğe denk düşmez. Geçmişle ilgili betilemenin ardında, onu oluşturan şimdiki zamanı gizler. Sakımsız bir dille sorunu şöyle ifade edebiliriz: Belli (geçmiş) bir edimselliğin sahneye konulması, yani tarihyazımı söyleminin kendisi, onu yaratan toplumsal ve teknik aygıtı, yani profesyonel aygıtı görünmez hale getirir” (Certau: 2009: 5).

Bir cümle ile özetlenecek olursa, tarih, halihazırda mevcut özgül bir görünmez-zeminde inşa edilmiş olan metinden ibarettir ve olgu ile anlatı arasındaki uçurumdan dolayı “gerçeğe” uzak düşen bir kurgusallıktır.

Tarihin metinsel, dolayısıyla kurgusal olduğu düşüncesi, bizi kaçınılmaz olarak söz konusu metinselliği ya da kurgusallığı üreten tarihçiye, yani “özne”ye götürecektir. Öznenin kavrayışının bir ürünü olan, onun kurgulama mekanizması tarafından biçimlenen ve onun saptadığı bir forma bürünerek metne aktarılmış olan “gerçek,” onun özgül gerçeğidir. Bir başka ifadeyle, Betül Çotuksöken’in deyişiyle söylersek, “şey durumu,” ancak onu düşünen/bilen bir varlıkla (özne) temas ettiği noktada bilgiye dönüşebilir (Çotuksöken 2001: 158-159) ve dolayısıyla da “kavrayanın” kavradığı bilgi olarak ona (yani özneye) ait olur.

“Varolan her şey, ancak bilincimiz aracılığıyla vardır ve tüm geçmiş tarih de, her birimiz için ancak bilincimizle varolabilir” (Schelling 2006: 119).

Gelgelelim, öznenin temellük ettiği gerçeğin mahiyetini inceleyebilmek için onun kendi “ben”inin mahiyeti hakkında fikir sahibi olmak gerekir. Çünkü (temellük edildiği biçimiyle) söz konusu gerçeğin varlık zemini öznenin benliğidir. Fakat burada karşımıza şöyle bir sorun çıkar:

“‘Ben,’ verili, gökten inmiş ya da kendi iç dinamiğiyle oluşmuş bir ‘ben’ değil; tersine, dışımızdaki ‘nesnel’ dünyanın verili koşullarıyla biçimlenen bir benlik(tir). Dolayısıyla, ‘ben’i kavramanın yolu da

öncelikle dış dünyanın nesnel gerçekliğini anlamaktan” geçmektedir (Somay 2004: 7).

“İç”in anlaşılabilmesi için “dış”ın, “dış”ın anlaşılabilmesi için “iç”in anlaşılabilmesi gerekir. Kendisi de tarihsel olan öznenin (tarihçinin) öznel “tarihsel gerçeği” bizzat kendi bilincinde neşvünema bulduğu ve öznenin mahrem, kendine özgü ve nihai kertede öznel olan bilincinin nesnel bir gerçeğe kaide olarak ne kadar uygun olduğu saptanamayacağı için, içsel ve dışsal gerçeği anlamaya yönelik bütün girişimlerde içinden çıkılmaz bir paradoksa sürüklenmek kaçınılmazdır. Bu paradokstan kurtulmanın yolu, hem öznedem hem de nesnede, ya da ikisinden birinde, “biz mahiyetine vâkıf olalım ya da olmayalım” özgül bir gerçeklik olduğunu varsaymaktan geçer. Örneğin, “*eğer insanlar kim ve ne olduklarının bilincine sahip değilseler, tarihe uygun boyutlarda erişemezler*” (Aron 2006: 182) diyen Raymond Aron’un özneyi merkezi bir noktaya konumlandırarak üstesinden geldiği bu paradoksu, ampirist tarihçiler “mütakâbiliyet teorisi” ile aşmışken, Marksist teori, özcü bir noktadan hareket ederek “emeğin merkeze alındığı” bir sabite (Leledakis 2000: 28) varsayarak çözümlenmiştir. (Tarihsel bilginin doğruluğu problemi ile ilgili olarak genel ve tatminkar bir okuma için bakınız: W. H. Walsh 2006: ss. 83-109.)

Özne ile nesne arasındaki gerilimli ilişkiyi bir tarafa bırakıp söz konusu paradoksu, yapılageldiği gibi, (ampirist tarihçilerin kullandığı anlamıyla) ampirizmin o huzuru verici sorun-çözücülüğüyle, örneğin tarihin, klasik tanımlama biçimiyle “geçmişte kalan insani-toplumsal olaylar” (*res gestae*) olduğunu ve bu olayları konu edinen sosyal bilimsel disiplin olarak “*historia rerum gestarum*”un (Özlem 2010: 15) da “kavrayabilen öznenin nesnel etkinliği” olduğunu varsayarak çözümlendiğimizi önsayalım. Bu durumda kavrayacağımız tarihsel gerçek, tarihsel olduğu kadar insani de olan “toplumsal olaylar” olacaktır. Söz konusu “toplumsal olaylar” şu ya da bu bağlamda insani olduklarından dolayı, bir disiplin olarak tarihin “insani” da kavrama girişimi içinde olması, beklenen ve teşvik edilen bir tutum olarak görülecektir. Nitekim, özellikle Freud’un pozitif psikolojisinin “her derde deva” olarak görüldüğü dönemlerde, yine onun psikobiyografik çalışmaları tarafından gelişti müjdelenen “psikotarih,” sözünü etmiş olduğumuz “insanı kavrama” girişiminin sözde metodolojisidir. “Sözde metodolojisidir” diyorum, çünkü bir perspektif olarak psikotarih, en azından mevcut haliyle, zaten zata itibarıyla soyut olan tarihseli, çok daha soyut (ayrıca şaibeli) bir değerler seti ile öznenin yönelimi

Ayartılmış Özne

doğrultusunda biçimlendiren bir transformatördür. Kaldığımız noktaya daha sonra geri döneceğiz, fakat öncelikle psikotarihin mahiyeti üzerine birkaç söz söyleyelim.

Psikoloji ve tarih kelimelerinin birleştirilmesi ile elde edilen bir terim olan psikotarihin, en basit biçimiyle, tarih ile psikoloji disiplinlerinin, akademik amaçlara yönelik olarak güçlerini birleştirmelerinden elde edilen disiplinlerarası bir çalışma alanı olduğunu söyleyebiliriz. Bir başka ifadeyle psikotarih, herhangi bir psikolojik kuramın ya da birden çok psikolojik kuramın tutarlı bir kombinasyonunun tarihsel analiz amacıyla kullanılmasıdır (Noland 1977: 1).

Neo-Freudyenler, varoluşçu psikologlar ve Jung yanlıları da tarihsel araştırma ve yorumlama ile ilgilenmiş olsalar da, psikotarih, temel anlamda psikanalitik teoriye dayanmaktadır (Noland 1977: 1; Çelikkol 2002: 20). Psikanalitik bir temel üzerine kurulu olan psikotarihin tarihi, psikanaliz teorisinin kurucusu olan Freud'a kadar uzanır. Zaten bütün zamanlara ve bütün mekânlara hükmeden pozitif bir psikoloji kurmak amacıyla hareket eden Freud'un, psikanaliz ile tarih arasındaki ilişkinin farkında olmaması düşünülemezdi. Nitekim o, Leonardo Da Vinci, Dostoyevski ve Amerikan Başkanı Wilson ile ilgili psikanalitik biyografi çalışmalarıyla, yaptığı şeye psikotarih demese bile, psikanalizi tarihe uygulama örnekleri sergilemiştir.

“Freud'dan Erikson, Robert Jay Lifton, Robert Coles, Fawn M. Brodie ve Bruce Mazlish'e kadar, psikotarihe, psikanalistler ya da psikanalitik yönelimli tarihçiler ve sosyal bilimciler tarafından hükmedilmiştir” (Noland 1977: 1).

Psikotarihin psikanalitik olması gerektiği, Norman O. Brown'ın Türkçe'ye “Ölüme Karşı Hayat” başlığı ile çevrilen eserinde, yazar tarafından şu şekilde söze dökülmüştür:

“İnsan ihtiyaçlarının göründükleri gibi olmadıklarının kanıtı bizzat insan tarihinde yatar. Tarih içinde insanın Faustçu huzursuzluğu, insanların bilinçli arzularının tatmini ile tatmin olmadıklarını gösterir; insanların gerçek arzuları bilidışındadır. Bu yüzden, tarihin psikolojisi psikanalitik olmalıdır” (Brown 1996: 28).

Teorik ve pratik psikotarih çalışmaları ile bilinen Bruce Mazlish, şöyle yazmıştır:

“(psikotarih) *id*’in yanında *ego* ve *süperego* faktörlerine de göndermede bulunup savunma ve uyum mekanizmalarına özel önem atfeden bir tür psikanalitik teorinin belirli tarihsel figürlere olduğu kadar genel anlamıyla tarihe de uygulanmasıdır” (Noland 1977: 2).

Freud’un “önemli kişilere” uyguladığı psikanalizin psikotarihçiler tarafından tarihin “uygulanabilmesi imkân dâhilinde olan” her yönüne uygulanması ya da uygulanmaya çalışılması, disiplinel anlamda psikotarihin oluşumunda önemli bir kilometre taşı olmuştur. Öte yandan, psikotarih için, tıpkı psikanalizin tarihe uygulanması gibi, tarihin psikanalize uygulanması da önemlidir. Psikanalitik teorinin kavramlarını tarihsel değişimin ışığında yeniden incelemekle yapılan bu işlem, tarihin psikolojiden yararlanıyor olmasının tek taraflı bir şey olmadığı, aynı şekilde, tarihsel olanın da psikanalizi etkilediği anlamına gelir. Psikanalizin tarihselliği (Psikanalizin tarihselliği ile ilgili olarak ayrıca bakınız: Meyerhoff 1962: 3-20), ünlü Fransız düşünür ve din adamı Michel de Certeau tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“*Kendi tarihselliğini, yani iktidar ve konum çatışmalarına dayanan iç ilişkilerini ‘unuttuğu’ an psikanaliz, ya itkilerden oluşan bir mekanizmaya ya bir söylem dogmatizmine ya da simgelerden kurulu bir gnosise [ruhani bilgi] dönüşür*” (Certeau 2009: 39).

Psikotarihin tanımı, tarih, psikoloji ve psikanaliz arasındaki ilişkiler ve bu alanların birbirileri üzerindeki belirleyici ya da belirlemeyici etkileri noktasındaki belirsizlikler ve onu tanımlama teşebbüsünde bulunanların farklı yaklaşımları, zorunlu olarak, psikotarihin mahiyeti ile ilgili tartışmayı üretmiştir. Bu tartışmada, bir taraf “tarihin psikolojisinin” kavranamayacağını savunmuştur. Örneğin, 1958 yılında William Langer’ın, “*tarihçilerin görevlerinin, artık psikanalizi sanatlarına dâhil etmek*” olduğunu söylemesi üzerine ortaya çıkan tartışmalar sırasında kimileri tarafından Langer’ın önerisi saçma bulunmuştur. Onu eleştiri yağmuruna tutan tarihçilere göre, “*saçmalıktan başka bir şey olmayan psikanalizin tarihe uygulanması mümkün değildir*”; aynı yolu seçen psikanalistler de tarihçilerden daha duyarlı değildir; onlara göre, “*bu*

tür bir girişim anlamsızdır.” Peter Gay’in sözleri ile söyleyelim: “*hem tarihçiler hem de psikanalistler, Clio’nun muayene koltuğuna oturtulamayacağı konusunda hemfikirdirler*” (Gay 2009: 200). Görüldüğü gibi, psikanalitik tarih, yani psikotarih, disiplinler anlamında sistematik bir şey haline getirilmek istendiğinde, bu girişime ilk karşı çıkanlar tarihçiler ve psikanalistler olmuştur.

Bu yazının amacı psikotarihin bilimselliği üzerine söz söylemek olmadığı için biz bu kadarıyla yetinerek yukarıdaki tartışmayı tarihçilere ya da psikanalistlere bırakıp kendi sorumuzu soralım: Bırakın psikotarih gibi spesifik etkinlikleri, tarih ve sosyoloji gibi disiplinlerin, hatta biyoloji ve kimya gibi “nesnel oldukları kabul edilen bilimsel” aktivitelerin bile muayyen bir merkezden inşa edilmiş şaibeli metodolojilerle elde edilen ürünler olarak görüldüğü “postmodernlik durumu”nda, psikotarih tarafından üretilen bilgi nasıl güvenilir olacaktır? Olabilecek midir? Eğer olabilecekse, bu nasıl olacaktır? Bunun örnekleri var mıdır?

Bu sorulara bir tarihçi olarak olumlu cevap vermeyi (düşünsenize, eğer bu bilgi türü güvenilir olsa, tarihsel karakterler soyut bir nesne-imge olmaktan çıkıp sizin benim gibi insan haline gelebilir ve bu da tarih disiplini keyifli olduğu kadar herkesin elde etmek istediği bir sihirli değnek haline getirebilir) çok istesem de, bunu yapamayacağım. Çünkü psikotarihsel bilgi türü güvenilir değildir. Psikotarihsel epistemolojinin metodolojisi (eğer böyle bir şeyden söz edilebilirse tabi) son derece şaibeli, tarihsel ve öznel. Daha kendisini bile kavramaktan aciz, şimdinin tarihselliği içerisinde sosyal, siyasal, ekonomik ve bilimsel duvarlar arasına hapsedilmiş olan, en önemlisi de sosyal ve siyasal iktidarın uysallaştırıcı mekanizmaları tarafından tehlikesiz bir “sosyal birim” haline getirilen tarihçi öznenin, tıpkı kendisi gibi muayyen bir tarihselliğin içine gömülmüş olan bir başka özneyi kavrama iddiası, en hafif tabiriyle gülünçtür.

Tarih ve psikanaliz arasında kurulan bir tür veri transformasyon sistemi olarak psikotarihin ürettiği bilginin sözde sıhhati, öznenin kendileri hakkında doğru bir perspektif edinemeyeceği bir yığın önsayıma dayanmaktadır. Hem tarihin hem de psikanalizin tartışmalı doğalarının çözülmesi noktasında bize herhangi bir şey söylemeyen psikotarih, öncelikli olarak kendi kökenlerine yönelik bir saldırıyı dahi püskürtebilmekten acizdir. Örneğin, bizzat tarihdışı olduklarını varsaydığı psikanaliz ve “*res gestae*” olarak tarih, özne ile nesne arasındaki gerilimden türeyen perspektif üzerinden incelendiğinde düpedüz “mamul” hale gelmektedir ve psikotarihin bu sorunun çözümüne dönük bir önerisi yoktur.

Psikotarihin tarihdışı bir öz atfeder görüldüğü başta “bilinçdışı” olmak üzere kendi tarihsellikleri içerisinde “bir tür sınanma” ile belirli bir anlam kazanabilmesi muhtemel olan soyut psikanalitik kavramlar, tarihsellikleri paranteze alındığı zaman anlamsız spekülasyonlar olmaktan öte bir anlam ifade etmezler. Dolayısıyla “res gestae” olarak tarihin kavranabilmesinde doğru bir zemin sunabilmeleri mümkün değildir. Örneğin, 20. yüzyılda ortaya çıkmış olan psikoloji kavramlarının, her ne kadar ıslah etmeye dönük birtakım etkinlikler sonucu da olsa (kaldı ki bu ıslah etkinliği de çözülemez bir sorunsaldır, en nihayetinde muayyen bir ıslah girişimi de tarihseldir çünkü) çok daha eski dönemlere uygulanması (Anderson 2010: 88) ne derece sağlıklı bir girişim olacaktır? Özellikle psikobiyoğrafının malul olduğu “indirgemecilik,” “yüksek beklenti” ve “değersizleştirme” gibi sorunlar (Anderson 2010: 78-87) aşılabilir nitelikte sorunlar mıdır?

Psikanalizin “Freud’un kendi çağının nörolojik koşulları çerçevesinde geçici bir çalışma varsayımı olarak ileri sürdüğü görüşlere ve geliştirebildiği tekniğe” bağlı olarak kavranmaya devam ettiğini ifade eden Türkiye’nin önde gelen psikanalistlerinden Saffet Murat Tura’nın şu ifadeleri, sanıyorum psikanalizin ve psikanalitik kavramların tarihselliği ile ilgili olarak söylediklerimi açıklar niteliktedir:

“Bugünkü haliyle psikanalitik kuram ve uygulamalar psikanalizin kuruluşundan kaynaklanan ciddi epistemolojik, kuramsal, teknik ve kurumsal problemler içermektedir. Eğer günümüz nörolojik bilimlerinde meydana gelen köklü dönüşümleri ve değişimleri göz önüne alarak gerekli kuramsal ve teknik gelişmeleri gerçekleştirmezsek, sanılabileceğinden çok daha yakın bir gelecekte psikanaliz artık en azından hekimleri ve tıbbı pek ilgilendirmeyen, meditasyon veya yoga veya bunların çağdaş çeşitlemeleri sınıfından toplumsal bir oyun halini alacaktır” (Tura 2004: 221-223).

Bir perspektif olarak psikotarihin söz söyleyebilme zemini olabilecek olan tek nokta, “historia rerum gestarum” olarak tarih, yani tarih metni olabilir ki, bu da ancak tarihçi öznenin dolayımında mümkündür ve metnin içeriğinde ziyade biçimine dönük olup bu biçim ile onu üreten öznenin ilişkisi çevresinde dönecek, nihai kertede öznenin zatından çıkıp metne dahil edemeyecektir. Örneğin metnin içeriğinde sözü edilen olgu ve olayların neden şöyle ya da böyle

Ayartılmış Özne

olduğu değil, tarihçi öznenin neden şöyle ya da böyle yazdığı hadisesi ile ilgilenebilecektir. Fakat takdir edersiniz ki, bu tarih, dolayısıyla psikotarih değil, bir tür “tarihçinin psikanalizi” olacaktır.

Psikanalizin “her şeye kâdir” bir özne olarak psikanalisti (Weinstein / Platt 2010: 149-150) kutsaması gibi, psikotarih de “her şeye kâdir” bir pratisyene göndermede bulunur. Bu pratisyen, tarih denilen olgu ve olaylar deposundan seçtiği bir tarihsel karakteri, tarihsel bir özneyi analiz eder. Yaptığı savaşları muhayyel cinsel eğilimlerindeki muhayyel değişimlere, sevdiği kadınlarla (insanların bizzat kendi duyguları noktasında bile kesin bir tutuma sahip olmadıkları bilinen bir şeyken, tarihsel bir karakterin bir kadını sevmesi nasıl bilenebilir diye sormayın, burada bir tür peygamberden söz ediyoruz) kurduğu ilişkinin mahiyetini babası ile olan ilişkilerine, entelektüel yönelimlerini annesi ile yakınlığına vs... bağlar. Örneğin, her ikisi de Thomas Woodrow Wilson’dan nedret eden Freud ve William C. Bullitt’in ona ilişkin olarak kaleme almış oldukları biyografi çalışmasında Amerikan Başkanı’nın “*kişisel psikolojik deneyiminin sosyal hayatındaki olumsuz, yıkıcı etkileri*” ispatlanmaya çalışılmıştır.

“Tezleri basittir: Wilson, egosu, babası ile ilgili çelişkili isteklerini hiçbir zaman uzlaştırmayı başaramamış bir adamdı. Bu çelişmenin sonucu, Wilson’un erkeksi doğası (bu, onu aktif ve saldırgan olmaya yönlendiren haşin süper egosuydu) ile kadınsı doğası (bu, kendisini edilgen olarak her biçimde babasına sunma isteği) arasındaki yarılmaydı” (Noland 1977: 301).

Tarihsel bir öznenin hayatının, örneğin ortasından çekip alınan (ve sonuç olarak kodlanan) bir veriye çocukluk döneminden (hatta doğmadan önce anne karnındaki ‘deneyim’lerinden) bir neden saptamak ve bunu bilimsel bir ciddiyetle gerçekleştirmek hayranlık verici bir şeydir, fakat tarihdışı bir özne tarafından yapılmıyorsa, kimileri buna şarlatanlık diyeceklerdir ve işin kötü tarafı, buna hakları vardır.

Burada okuyucuların dikkatini çekmek istediğim önemli bir husus var: psikotarihten bahsederken “blok” bir epistemoloji sisteminden bahseder gibi bahsettiğim farkındayım. Psikanalizi ya da psikolojiyi salt Freud’a indirgemek istediğimi, örneğin psikotarihin kuramsal gelişimine en büyük katkıyı sağlamış olan Erikson’un çalışmalarını (Erikson’un psikotarihin gelişimindeki devasa

katkısı ile ilgili olarak bakınız: Noland 1977: 303-309) göz ardı ettiğimi düşünerek beni suçlamak isteyenler de olacaktır. Bu noktada şunun bilinmesini istiyorum: ben psikotarihin kuramsal yapısından hareketle sahip olduğu “bilimsel statü”den ziyade, özne-nesne gerilimi çerçevesinde, “keşfettiğini” ileri sürdüğü bilginin sıhhatini tartışıyorum. Üstelik bunu yaparken de yalnızca psikotarihi değil, tarihi de aynı muameleye tabi tutuyorum.

Toparlarsak, psikotarihçi (özne, tarihçi) bizzat kendi tarihsel bağlamına kopmaz bağlarla bağlı olduğundan (tarihselliğinden) dolayı, psikotarih olarak kurduğu yapı (tıpkı tarihinin tarih olarak kurduğu yapı gibi) kaçınılmaz olarak aktüel bir şey (metin) olacaktır. Muktedir psikotarihçi öznenin ürettiği bilgiyi güvenilmez kılan bu durum değil, elindeki aktüel aygıtlara ek olarak, birtakım sanal kavramlar, ilkeler, önermeler ve yöntemler ile “tarihsel özne”nin öznelğine müdahale etmesi, kendisini tarihdışı bir “kavrayan” pozisyonuna konumlandırmasıdır.

Sonuç olarak denilebilir ki, psikanalizi merkeze alan metodolojisiyle psikotarih, tarihsel olanın, kendi tarihselliğini (örneğin psikanalitik kavramlarla) tarihdışılaştırarak bir başka tarihseli kavrama girişimini mutlaklaştırma çabası gibi görünmektedir ve bu haliyle tarihsel olanın ontolojik zeminini tahrip etmektedir. Dolayısıyla bir tür tarih epistemolojisi olarak değil, öznenin kendi amaçları (şunun, şu ya da bu nedenden dolayı şöyle ya da böyle olduğuna karar vermesi) doğrultusunda kullanabileceği bir tahribat teknolojisi olarak (bilgiyi, kendi kökenlerinden hareketle türetme değil de, öznenin sosyal pozisyonundan neşet eden belli bir amaç doğrultusunda üretme) görülmelidir.

KAYNAKÇA

Ahmet Çelikkol, *Tarih Psikiyatri Divanında*, Stüdyo İmge Yayınları, İstanbul 2002.

Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri, Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, Çeviren: Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1998.

Alun Munslow, *Tarihin Yapısökümü*, Çeviren: Abdullah Yıldız, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000.

Betül Çotuksöken, *Felsefeyi Anlamak Felsefe ile Anlamak*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2001.

Bülent Somay, *Tarihin Bilinçdışı*, Metis Yayınları, İstanbul 2004.

Ayartılmış Özne

Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul 2010.

Fred Weinstein / Gerald M. Platt, “Psikotarihin Yaklaşan Krizi,” Çeviren: Mustafa Alican, *Tarih Okulu, VII*, Mayıs-Ağustos, İzmir 2010, ss. 129-159.

Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling, “Tarih Kavramı,” Çeviren: Ali Irgat, *Tarih Felsefesi, Seçme Metinler*, Hazırlayanlar: Doğan Özlem / Güçlü Ateşoğlu, Doğubatı Yayınları, İstanbul 2006.

Hans Meyerhoff, “On Psychoanalysis as History,” *Psychoanalysis and Psychoanalytic Review*, 49 (Yaz, 1962), 3-20.

Hayden White, *Metatarih, Ondokuzuncu Yüzyıl Avrupası’nda Tarihsel İmgelem*, Çeviren: Mehmet Küçük, Dost Yayınevi, Ankara 2008.

James William Anderson, “Psikobiyografinin Metodolojisi,” Çeviren: Gökhan Kağnıcı, *Tarih Okulu, VII*, Mayıs-Ağustos, İzmir 2010, ss. 77-97.

Kanakis Leledakis, *Toplum ve Bilinçdışı, Toplumsal Teori ve Toplumsalın Bilinçdışı Boyutu*, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000.

Michel de Certeau, *Tarih ve Psikanaliz*, Çeviren: Ayşegül Sönmezay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Norman O. Brown, *Ölüme Karşı Hayat, Tarihin Psikanalitik Anlamı*, Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996.

Peter Gay, “Tarih Disiplininde Psikanaliz,” Çeviren: Mustafa Alican, *Tarih Okulu, V*, Sonbahar, İzmir 2009, ss. 199-209.

Raymond Aron, “Tarihte Görecilik,” *Zamanımızda Tarih Felsefesi*, Derleyen: Hans Meyerhoff, Çeviren: Abdullah Şevki, Hece Yayınları, Ankara 2006.

Richard W. Noland, “Psychohistory, Theory and Practice,” *The Massachusetts Review*, C. 18, S. 2 (Yaz, 1977), ss. 295-322. (Makalenin çeviri için bakınız: “Psikotarih: Teori ve Pratik,” Çeviri: Mustafa Alican, *Tarih Okulu, VI*, Ocak-Nisan, İzmir 2010, ss. 95-123.)

Saffet Murat Tura, *Freud’dan Lacan’a Psikanaliz*, Kanat Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2004.

W. H. Walsh, *Tarih Felsefesine Giriş*, Çeviren: Yusuf Ziya Çelikkaya, Hece Yayınları, Ankara 2006.